

*Edice a materiály***Stát a filmová výroba ve dvacátých letech**

Situace domácích výroben a půjčoven nebyla ve dvacátých letech vůbec jednoduchá. Na rozdíl od celé řady jiných evropských zemí zůstával československý trh po celé toto desetiletí otevřený dovozu zahraničních filmů bez jakéhokoliv omezení. Poválečná konjunktura přitom dala vzniknout neúměrnému množství půjčoven, které zpočátku profitovaly zejména na distribuci poměrně levných starších amerických filmů z válečných let. Na sedmdesát půjčoven se ucházelo o přízeň pouze několika set kin. (Jejich průběžně stoupající počet překročil tisícovku teprve v roce 1926.) Roční potřeba československých kin se pohybovala kolem 400 nových titulů celovečerních hraných filmů (přibližně jeden milion metrů osvětleného filmu). Výkazy ministerstva vnitra o cenzurované metráži však dokládají, že dovoz překračoval v letech 1922 – 1926 reálnou potřebu o 40, 50, ale i 70 %.¹⁾ Neregulovaným dovozem tak pravidelně vznikala ztráta, kterou úředník ministerstva obchodu vyčíslil pro období 1922 – 1925 na minimálně 15 milionů Kč, pesimistická varianta se však blížila téměř dvojnásobku.²⁾ Milionové částky domácího kapitálu tak každoročně unikaly bez jakéhokoliv efektu do zahraničí, zatímco tuzemská filmová výroba trpěla finanční nouzí. Chybělo jí silnější kapitálové zázemí, které by umožňovalo velkorysejší organizaci výroby a stalo se zárukou výrobní systematičnosti a stability. Od státu se v této první etapě dostalo výrobcům jediné berličky – vyhlášky uměle generující poptávku kin po domácích filmech.³⁾ Jak ovšem nasvědčuje oběžník ministerstva vnitra z října 1928⁴⁾, nebyla tato vyhláška majiteli kin vždy respektována a úřady střežena. (V některých případech ostatně ani nemohla – například deset pražských premiérových kin by teoreticky potřebovalo padesát domácích filmů ročně, tedy zhruba trojnásobek produkce roku 1925.) Přesycenost trhu snižovala šance domácích filmů na náležité uplatnění v československých kinech, ale bránila i intenzivnějšímu distribučnímu využití dovezených filmů zahraničních. Některé filmové korporace, inspirované zejména příkladem sousedního Německa, ale i Rakouska a Maďarska, dospěly k přesvědčení, že tuto neúnosnou situaci by měl řešit stát, a to regulací dovozu a ochranou domácí filmové výroby.

Problémů k řešení bylo ovšem v kinematografii mnohem více – nevyhovující legislativa oboru; nejisté postavení majitelů kin odkázaných při prodlužování krátkodobých licencí zcela na benevolenci úřadů; zatížení kin absurdním množstvím daní a dávek (kdosi jich napočítal 31); vysoké clo za dovoz neosvětleného materiálu, který se ovšem v Československu nikde nevyráběl; vysoké

-
- 1) Srov. Josef P i s k a č, *O podporu domácí filmové výroby*. „Věstník ministerstva průmyslu, obchodu a živností“ (dále jen Věstník MPOŽ) 8, 15. 5. 1927, č. 5, s. 151.
 - 2) Srov. A. V. L u d v í k, *Filmový obchod a průmysl v tuzemsku*. „Věstník MPOŽ“ 8, 1928, č. 4, s. 119 – 120.
 - 3) Oběžníkem ministerstva vnitra z 10. 7. 1924 č. 42.785-6 se kinům ukládala povinnost předvádět ročně nejméně pět programů sestavených výlučně z filmů domácího původu, a to po stejnou dobu a za stejných podmínek jako předvádějí kterýkoliv jiný program. Srov. Jiří H o r a, *Filmové právo*. Právnícké nakladatelství a nakladatelství, Praha 1937, s. 437 – 438.
 - 4) Oběžník ministerstva vnitra ze dne 2. 10. 1928 č. 23.682-6-1928 upozorňoval politické úřady, že některá kina nedodržují ministerský výnos z 10. 7. 1924, a požadoval, aby dodržování tohoto výnosu úřady zajistily. Srov. tamtéž, s. 438 – 439.

cenzurní poplatky; absence řádné odvolací instance v jednoinstančním modelu cenzurního řízení; absence seriózního filmového učiliště atd. Celý tento komplex otázek projednávala v první polovině roku 1926 se stavovskými filmovými korporacemi Filmová liga československá, organizace ustavená v roce 1920 k hájení zájmů československého filmu. Výsledky těchto porad pak vtělila do pamětního spisu adresovaného vládě a před jeho odesláním široce diskutovaného na veřejné poradě 26. června 1926 v sekční síni Obchodní a živnostenské komory v Praze za účasti zástupců všech zainteresovaných filmových korporací, dále pak úřadů, ministerstev a tisku; pozvání byli i poslanci a senátoři. V otázce dovozu zahraničních filmů memorandum navrhovalo kontingentování dovozu v poměru k odběru filmů domácí výroby, přičemž jako možnou cílovou perspektivu spis uváděl poměr 5 až 10 : 1, tj. pět až deset zahraničních filmů na jeden film domácí.⁵⁾ Některé organizace ovšem ideu kontingentu s Filmovou ligou nesdílely. „Pamětní spis“ zůstal zřejmě bez oficiální odpovědi, ale patrně zásluhou Filmové ligy, která prý nenechala úřední místa v klidu, idea kontingentu nezapadla. V únoru 1927 informoval denní i filmový tisk veřejnost o tom, že úřady vážně uvažují o zavedení kontingentu na dovoz filmů.⁶⁾ Široké publicity se pak myšlenka kontingentu dostalo v jarních měsících, kdy se konala série valných hromad a schůzí různých filmových organizací, které vesměs vidina kontingentu tak či onak intenzivně zaměstnávala. První z těchto schůzí – výroční valná hromada Zemského svazu kinematografů v Čechách – se konala 24. března 1927 a vyslala jasný signál, že majitelé kin mezi horlivé stoupence kontingentu patřit nebudou. „Věc nutno bráti velmi opatrně, a to nejen z obchodního nebo národnostního stanoviska. Kontingent sám pomoci nemůže, poněvadž by podporoval také břídily. U nás vyrábí se filmy dosud jen nahodile, podle finančních možností jednotlivců. Poněvadž není u nás soustavné fabrikace filmů, není kontingent vůbec žádoucí, tím méně pak v poměru 1 : 20.“⁷⁾ Tak pravila úvodní zpráva přednesená tajemníkem svazu Miroslavem Pecákem. O týden později 31. března 1927 zazněla v Sladkovského sále Obecního domu naopak slova jednoznačné podpory kontingentu, a to na valné hromadě nejagilnějšího bojovníka za ochranu českého filmu – Filmové ligy československé. V obsáhlé přednášce zde tajemník ligy JUDr. J. S. Kolár argumentoval nutností zavedení kontingentu jak úspěšnou praxí celé řady evropských zemí, tak neutěšenou situací domácí kinematografie. Filmová liga od kontingentu očekávala, že regulace dovozu jednak zkvalitní distribuční nabídku a jednak bude stimulovat domácí produkci, jejíž úroveň a konkurenceschopnost by ve stabilnějších podmínkách prý jistě stoupla.⁸⁾ Tak hned v počátcích oborové rozpravy krystalizovaly ve filmových kruzích dva základní názorové tábory, a to vcelku pochopitelně podle možného ekonomického dopadu kontingentu na příslušné subjekty. Pro majitele kin představoval kontingent zmnožení jejich povinností a omezení podnikatelského prostoru, to vše ve jménu národní produkce, která sice v posledních měsících zaznamenala výrazný nárůst divácké obliby, ale profesionálně za produkcí americkou či německou stále značně zaostávala. Filmová liga československá byla naopak – jak majitelé kin správně upozorňovali⁹⁾ – jen „akademické

5) Srov. Quido E. Kuja l, *Existenční otázky čsl. kinematografie*. „Český filmový zpravodaj“ 6, 3. 7. 1926, č. 26 – 28, s. 2 – 3; *Schůze Filmové ligy československé*. „Film“ 6, 1. 8. 1926, č. 8, s. 3 – 6.

6) Srov. *Otázka kontingentu*. „Národní politika“ 45, 17. 2. 1927, č. 47, s. 5; *Československý kontingent*. „Český filmový zpravodaj“ 7, 26. 2. 1927, č. 8, s. 2.

7) Quido E. Kuja l, *Výroční valná hromada zemského svazu kinematografů v Čechách*. „Český filmový zpravodaj“ 7, 2. 4. 1927, č. 13, s. 1 – 2.

8) Srov. Jiří Frejka, *Filmová liga čsl. a otázka kontingentu*. „Národní osvobození“ 4, 3. 4. 1927, č. 92, s. 2; B. [Bedřich Bělohávek], *O československou filmovou výrobu*. „Večerník Práva lidu“ 7. 4. 1927; Quido E. Kuja l, *Otázka kontingentu. Valná hromada Filmové ligy Čsl.* „Český filmový zpravodaj“ 7, 9. 4. 1927, č. 14, s. 1 – 2.

9) Srov. Q. E. Kuja l, *Výroční valná hromada...*, s. 2.

těleso“ bez přímé existenční závislosti na podnikatelských podmínkách v oboru. Totéž lze ostatně říci i o dalších stoupenech kontingentu – Organizaci čl. filmového herectva, Československé společnosti pro vědeckou kinematografii, Masarykově lidovému ústavu, Svazu filmových pracovníků i o Klubu za nový film. (Obě posledně jmenované instituce vznikly právě v atmosféře jarních diskusí o vztahu státu a kinematografie – jejich ustavující schůze proběhly 8. a 9. května 1927.) Klub za nový film ovšem svou podporu podmiňoval zárukami, že ochrana domácí výroby se nebude vztahovat na neschopné a zdiskreditované činitele.¹⁰⁾ Kontingent podporovala i část majitelů kin, výrobců a technický personál. Závažný hlas patřil zejména biografickému odboru Československé obce sokolské, jehož předsednictvo se na schůzi 7. – 8. května 1927 připojilo v zastoupení několika set sokolských kin k akci na ochranu domácí filmové výroby.¹¹⁾

Zemskou organizaci českých majitelů kin následoval v odmítnutí kontingentu Spolek majitelů kin na Slovensku, který k této otázce vydal své oficiální stanovisko na své valné hromadě 25. dubna 1927 v Bratislavě.¹²⁾ Němečtí majitelé kin vyjádřili svůj odpor ke kontingentu již na oné loňské červnové poradě – kontingent by prý stejně ke zkvalitnění českého filmu nevedl. Nyní na kongresu Svazu německých kinomajitelů v ČSR 20. – 22. dubna 1927 v Litoměřicích jen vyslovili zájem o seriózní domácí produkci. Po zemských organizacích biografů tak posléze na valné hromadě 11. května 1927 učinila i střešní stavovská organizace majitelů kin Ústřední svaz kinematografů v ČSR s odůvodněním, že by tím „vzrostla nová břemena biografům, beztak již nadmíru zatíženým velkými dávkami a poplatky“ a že „Ústřední svaz v tzv. kontingentu nespátřuje ani jedinou, ani účinnou ochranu domácí filmové výroby, které chce pomáhati jiným, výhodnějším způsobem, např. osvobozením domácího filmu od dávky ze zábav, celními úlevami pro dovoz surovin, veřejnou podporou pro zařízení filmových atelierů, prémiei na filmy vynikajících jakostí apod.“.¹³⁾ Svaz nicméně vyslovil ochotu účastnit se jednání o kontingentu a pro jednání na ministerstvu obchodu připravit vlastní konkrétní návrhy. A konečně na zmíněné valné hromadě Filmové ligy vyjádřil ústy svého delegáta svůj apriorní odpor k myšlence kontingentu i Svaz filmového průmyslu a obchodu v ČSR, sdružující filmové výrobce a půjčovny, s tím, že toto své stanovisko zdůvodní teprve při očekávané anketě na ministerstvu obchodu.¹⁴⁾ V počáteční fázi tedy vystupovaly proti zavedení kontingentu stavovské korporace zastupující všechny tři klíčové skupiny podnikatelských subjektů, jichž se měl kontingent týkat především – výroby, půjčovny i kina.

Kinematografická fronta tak vstupovala do jednání o kontingentu s ministerskými úředníky značně nejednotná, ale nezdá se, že rozhádaná (což jí jinak vůbec nebylo cizí). Obšírné referáty o průběhu valných hromad různých stavovských organizací naopak pravidelně zdůrazňovaly, že přes rozdílnost názorů zúčastněných stran měly schůze vždy důstojný průběh. Přispěla k tomu jistě i skutečnost, že si představitelé všech složek kinematografie vážného zájmu státní správy o otázky filmu považovali, a měli proto navzdory všem obavám dobrou vůli najít všeobecně akceptovatelný kompromis. Jejich dosavadní pokusy takový zájem státu vyvolat totiž zatím vždy ztroskotaly.

Vidina možné ochrany domácí produkce ze strany státu obrátila pozornost filmových kruhů k dosavadní úrovni českého filmu. Ta byla svorně shledávána žalostnou až ostudnou, což zejména

10) Srov. -rt, *Klub za nový film*. „Rudé právo“ 8, 13. 5. 1927, č. 113, s. 8; „*Klub za nový film*“ pro kontingent s výhradou očíty. „Český filmový zpravodaj“ 7, 21. 5. 1927, č. 19 – 21, s. 4.

11) *Biografický odbor Československé Obce Sokolské pro kontingent*. „Český filmový zpravodaj“ 7, 21. 5. 1927, č. 19 – 21, s. 4.

12) Srov. *Spolek majitelů kin na Slovensku proti kontingentu*. „Český filmový zpravodaj“ 7, 21. 5. 1927, č. 19 – 21, s. 4.

13) *Ústřední svaz kinematografů v ČSR. proti kontingentu. – Valná hromada svazu*. „Český filmový zpravodaj“ 7, 21. 5. 1927, č. 19 – 21, s. 3 – 4.

14) Q. E. K u j a l, *Otázka kontingentu...*, s. 1.

u majitelů kin vyvolávalo pochybnost o smysluplnosti její podpory. „Nejsme proti kontingentu, ale nechceme, aby tento chránil také břídily a lidi nesianosní. Nejdříve musí všechno svinstvo ven,“ prohlásil prý doslova předseda Zemského svazu kinematografů v Čechách Vladimír Wokoun.¹⁵⁾ Kdybychom vykročili z filmového prostředí, setkali bychom se v širších kulturních kruzích se stejným a někdy i ostřejším stanoviskem. Stačí připomenout známý bojkot českého filmu ze strany Devětsilu. Ale i redakce Peroutkovy Přítomnosti, která právě v čase těchto diskusí poskytla prostor článku Jana S. Kolára horujícího pro podporu české kinematografie a zavedení kontingentu, pocítovala potřebu předeslat textu redakční úvod, aby se mohla poněkud distancovat od názorů autora, „který se za ochranu českého filmu přimlouvá horlivěji, než bychom snad učinili my“. „Dosavadní nízká úroveň českého filmu nikoho neanimuje k volání po zvláštní ochraně této nicotné drobnůstky. Nedovedeme si představit nic trapnějšího, než kdyby nás nějaký pošetile vyměřený kontingent nutil, abychom se dívali na špatné české filmy,“ praví se v úvodním petitu celkem jednoznačně.¹⁶⁾ Někteří filmoví činitelé spatřovali příčinu tohoto stavu v nedostatečných uměleckých silách, zvláště scenáristických a režisérských. Organizace československého filmového herectva dokonce v reakci na probíhající rozpravu vypsala 1. dubna 1927 soutěž o nejlepší původní libreto k celovečernímu filmu a němečtí majitelé kin přispěli organizátorům na svém litoměřickém kongresu peněžitou cenou pro vítěze.¹⁷⁾ Ale asi nejvíce si všichni zúčastnění slibovali v tomto směru od zřízení filmové školy. Výrobci zase akcentovali problém provizorního technického zázemí a nutnost výstavby nových moderních ateliérů, které by konečně odpovídaly stávajícím i budoucím potřebám a bez nichž není myslitelný růst technické úrovně filmů. S tím konečně souvisí i citelně vnímaná absence velkého kapitálu. Trvající nedůvěra finančních kruhů vůči domácí produkci prodlužovala pohyb výroby v bludném kruhu, v němž byla řada producentů nucena žít od filmu k filmu bez možnosti dlouhodobějších investic. I to byl důvod, proč výrobci hledali pomoc u státu. V nestabilizovaném, roztržitém systému mnoha desítek malých společností i *ad hoc* přilákaných finančníků nalézali celkem snadno uplatnění i různí hochštapleři a diletanti, diskreditující následně v očích kulturní veřejnosti domácí filmovou branži jako celek. Už jen mimořádná frekvence opozit „seriózní – nesianosní“ v celé rozpravě svědčí o tom, že právě tudy probíhal jeden z nervů celé problematiky, odkud bylo možno zamířit jak k otázce kvality tvorby, tak k otázce celkového modelu kinematografie, který není v pořádku, pokud projevuje tendenci k integraci diletantů, a nikoliv k jejich vytěsnění.

Jarní rozprava filmových korporací, tisku i jednotlivců z branže znovu otevřela v podstatě celou šíři problémů, jak je prezentoval loňský pamětní spis Filmové ligy, neboť za uplynulý rok se věci nehnuly z místa ani o píď. Z celého toho komplexu otázek zareagovala státní správa na problém jediný, a to na úpravu vztahu dovozu zahraničních filmů a domácí filmové výroby. Dala tak zřetelně najevo, že ji zajímá především ekonomická stránka věci, i když i v tomto ohraničeném teritoriu sehraje kulturní zřetel svou roli, jak ještě uvidíme.

Ministerstvo obchodu vyslalo již v té době jasné signály, že se otázkou ochrany domácího kinematografického trhu míní opravdu zabývat. V polovině května 1927 publikoval vrchní komisař ministerstva obchodu JUDr. Josef Piskač ve Věstníku MPOŽ výsledky rozsáhlého průzkumu zahraniční praxe, které ukázaly, že řada evropských států již k ochraně domácí filmové výroby přikročila.¹⁸⁾ Co bylo bezprostřední příčinou této ministerské aktivity, nejsme schopni v této

15) Q. E. K u j a l, *Výroční valná hromada...*, s. 2.

16) Jan K o l á r, *O existenci českého filmu*. „Přítomnost“ 4, 12. 5. 1927, č. 18, s. 282.

17) Srov. *Soutěž na původní libreto celovečerní*. „Národní politika“ 45, 31. 3. 1927, č. 89 (odpol. vyd.), s. 5; -lov. [Sláva Kamilov], *Kongres Svazu německých kinomajitelů v ČSR*. „Národní politika“ 45, 28. 4. 1927, č. 116, s. 9.

18) Srov. J. Piskač, c. d., s. 142 – 153.

chvíli říci, ale v pozadí jistě působilo vědomí narůstajícího hospodářského významu mladého odvětví, jeho perspektiv a konečkonců i různorodosti jeho ekonomického vlivu. Domácí výroba se tehdy na roční spotřebě kin podílela zhruba 5 % (ale někdy i méně), pilířem celého kinematografického provozu byl tedy zahraniční obchod s trvale pasivní platební bilancí. Československá kinematografie s více než tisíci kin a desítkami filmových společností přitom poskytovala na 10 000 pracovních příležitostí. Národohospodáře jistě nemohly nechat v klidu ani čerstvé, historicky nové zkušenosti s vlivem filmového média na spotřebitelské chování obyvatelstva, popsané Piskačem v pasáži o Velké Británii. Britská vláda musela na podzim roku 1926 konstatovat, že hlavně pod vlivem amerických filmů nastala po válce v mnoha zemích naprostá změna v poptávce po zboží, a Británie tak byla Spojenými státy vytlačena ze svých někdejších pozic na světových trzích.¹⁹⁾ Nikoliv náhodou proto Josef Piskač hned v úvodu svého článku zdůrazňuje: „Není však prospěšné, jestliže občané vidí stále a stále cizí filmy, cizí vlajku, vkus, módu, výrobky, propagaci cizích myšlenek a zájmů. Určitá neodvislost a uplatnění národní osobitosti jsou nutny ve filmu stejně jako v tisku a literatuře.“²⁰⁾ A vzápětí podtrhl význam vývozu a dovozu filmů pro obchodní a platební bilanci státu. Tady se už – zdá se – dostáváme k jednomu z kořenů náhle probuzeného zájmu státu o domácí filmovou produkci.

Na čtyřech oddělených poradách s jednotlivými složkami a korporacemi kinematografie, konkrétně s biografickým odborem České obce sokolské, s Filmovou ligou, se svazy kinematografistů a konečně s půjčovnami, sondovalo ministerstvo obchodu nejprve jejich názory na kontingent. Jednání, jimiž byl za MPOŽ pověřen Josef Piskač, avízovaly Lidové noviny na červen 1927²¹⁾, ale ve skutečnosti probíhala v intervalu několika dalších měsíců. Mezitím už myšlenku kontingentu v zásadě akceptovali i její nedávní odpůrci, zejména majitelé kin. Ústřední svaz kinematografů v ČSR svolal do Prahy na 20. – 21. září 1927 sjezd majitelů a ředitelů kin v ČSR, který se naposledy konal před pěti lety. Sjezd s velice reprezentativní účastí celé filmové branže, úřadů a tisku (nechyběli ani zahraniční hosté) byl manifestační akcí k naléhavým požadavkům kinematografistů vůči centrálním úřadům, aby byla konečně zjednána náprava neúnosné situace kin a koncepčně řešeno celé kinematografické odvětví. Usnesení sjezdu, které opět pokrývalo široké spektrum otázek a zdaleka se netýkalo jen kin, doporučovalo mimo jiné dohodu mezi výrobcí, půjčovnami a kiny o upravení poměru filmů dovážených a vyvážených a připouštělo i možnost vtělit tuto dohodu do zákona s výhradou, že v žádné z obou variant kinům nesmí vzniknout další náklady. Usnesení končilo apelem: „Žádáme celou veřejnost československou, zejména zákonodárné sbory a příslušné úřady, aby těmto potřebám československé výroby filmů do krajnosti vyhověly, jsouce přesvědčeni, že silný filmový průmysl přinese hojný užitek nejen pracovníkům tohoto odvětví, ale i národu a státu.“²²⁾

Odezva žádná. Naopak – o několik dní později se filmoví činitelé na ministerstvu obchodu dozvěděli, že k uzákonění ochrany českého filmu zavedením kontingentního systému nemůže v současné době dojít, neboť tomu brání mezistátní obchodní smlouvy.²³⁾ Nebyla to planá výmluva. V listopadu 1927 podepsalo Československo na mezinárodní hospodářské konferenci v Ženevě jako jeden z 18 států úmluvu o zrušení dovozních a vývozních zákazů, která měla vést k odstranění bariér v mezinárodním obchodě. Když zde československý zástupce požadoval pro svůj stát výjimku u šesti komodit, dostalo se mu velmi nevlídného komentáře a konference nakonec akceptovala

19) Srov. tamtéž, s. 147 – 148.

20) Tamtéž, s. 142.

21) rb, *Začátek ankety o kontingentu*. „Lidové noviny“ 35, 10. 6. 1927, č. 292, s. 11.

22) Quido E. K u j a l, *Průběh Sjezdu majitelů a ředitelů kin z republiky Československé v Praze*. „Český filmový zpravodaj“ 7, 24. 9. 1927, č. 36, s. 2 – 3.

23) Srov. -kk-, *O ochranu čsl. filmu*. „České slovo“ 19, 4. 10. 1927, č. 236, s. 3; Jan R e i t e r, *Kontingent*. „Večerník Práva lidu“ 16, 3. 11. 1927, č. 250, s. 7.

pouze dvě z nich (uhlí a staré železo).²⁴⁾ Filmové kruhy tedy za účasti ministerstva obchodu pracovaly na něčem, co se přičilo trendům evropské ekonomiky republikou sdíleným. To byl ostatně problém více evropských kinematografií, kde protekční filmová politika státu již na ochranných bariérách stavěla. Zástupci německého filmového průmyslu se prý dokonce do Ženevy rozjeli, aby tam působili na německé delegáty kvůli zachování filmového kontingentu.²⁵⁾ Tyto širší okolnosti přivodily přechodný útlum dalších přípravných prací na ochraně československého filmového trhu. Krátký čas byly ještě diskutovány náhradní varianty, které předpokládaly vytvoření jakéhosi fondu, z něhož byla financována domácí výroba. Finanční zdroje by fond získával z pevných poplatků půjčoven za každý dovezený film a týdenních poplatků kin (návrh půjčoven) nebo z pevných poplatků půjčoven a dobrovolných příspěvků kin (návrh svazu kinematografů). Majitelé kin pak měli představu, že by těchto peněz užívala nově utvořená společnost, která by vybudovala nový ateliér a organizovala výrobu. Stát by se na jejím vzniku podílel státními zárukami a bezúročnou půjčkou.²⁶⁾ Ani jedna varianta se vážněji neujala, a to nejen pro zárodek možného sporu mezi půjčovnami a kiny v návrzích obsažený, ale jistě i pro jejich latentní vazbu na řešení alespoň části dalších problémů formulovaných nedávno na zářijovém sjedu majitelů a ředitelů kin. Ostatně izolovaná podpora domácí filmové výroby zase neuspokojovala představy ministerstva obchodu.

V „oddechovém“ čase podzimních a zimních měsíců však na mezinárodní scéně probíhalo i jiné pozoruhodné dění. Po několikaměsíčním projednávání v parlamentě, pozorně sledovaném i českými filmovými časopisy, byl ve Velké Británii 22. prosince 1927 vydán zákon Cinematograph Films Act 1927 s platností od 1. ledna 1928. Zákon vytvářel prostor pro uplatnění britské filmové produkce na domácím trhu; zaváděl kontingentní systém a omezoval zhoubný vliv některých praktik amerických vývozců (*blind booking* a *advance booking*), blokujících dlouhodobě s velkým předstihem hrací termíny kin. Velkou Británii následovala zanedlouho Francie, kde byl 18. února 1928 vydán se zpětnou platností od 1. ledna 1928 presidentský dekret upravující francouzský filmový obchod s pomocí kontingentu. Když se posléze ukázalo, že se ani ostatní signatáři ženevské úmluvy nemíní filmových kontingentů vzdát, dostaly přípravné legislativní práce v Československu novou dynamiku.

Zkraje roku 1928 přinesly několikaměsíční diskuse filmových kruhů se státní správou první ovoce. Počátkem ledna vyhovělo ministerstvo obchodu žádosti Filmové ligy československé o subvenci na soutěž o nejlepší původní filmové libreto a poukázalo této organizaci 20 000 Kč.²⁷⁾ Po tomto symbolickém gestu následoval brzy krok závažnější. Filmy prohlášené za „kulturně-výchovné“ byly vládním nařízením z 26. ledna 1928 osvobozeny od dávky ze zábav.²⁸⁾ Během prvních tří měsíců roku 1928 pak obdrželo ministerstvo obchodu písemné návrhy zákona od sekce filmových výrobců Říšského svazu odborných společenstev fotografů, Filmové ligy československé, bioodboru České obce sokolské, Svazu filmových pracovníků, Svazu filmového průmyslu a obchodu a konečně Ústředního svazu kinematografů, který mimochodem znovu zaujal k otázce kontingentu zamítavé stanovisko.²⁹⁾ Na jaře tak mohl celý proces pokročit do další fáze.

24) Srov. *Konference o dovozních a vývozních zákazech*. „Národní politika“ 45, 9. 11. 1927, č. 309, s. 12.

25) Srov. Quido E. Kuja l, *Kontingent těžkým evropským problémem*. „Český filmový zpravodaj“ 7, 19. 11. 1927, č. 43, s. 2.

26) Srov. Quido E. Kuja l, *Jednání o ochraně českého filmu*. „Český filmový zpravodaj“ 7, 15. 10. 1927, č. 39, s. 1–2.

27) Srov. *20.000 Kč na původní filmové libreto*. „Český filmový zpravodaj“ 8, 14. 1. 1928, č. 2, s. 2.

28) Vl. nař. č. 15/1928 Sb. z. a n. Srov. J. Hora, c. d., s. 341.

29) Srov. -an, *Co je s ochranou československého filmu?* „Filmový kurýr“ 2, 3. 3. 1928, č. 4, s. 1; Quido E. Kuja l, *Československý kontingent. Návrh Svazu filmového průmyslu a obchodu v ČSR*. „Český filmový zpravodaj“ 8, 31. 3. 1928, č. 13, s. 2; *Ústřední svaz kinematografů a kontingent*. „Český filmový zpravodaj“ 8, 21. 4. 1928, č. 16, s. 2.

Nyní bylo na ministerstvu obchodu, aby celou záležitost posouvalo vpřed. První referentská verze návrhu zákona byla k dispozici již v květnu a její označení deklarovalo jako hlavní cíl „podporu výroby kinematografických filmů“. Po vzoru britského zákona zaváděl návrh každoročně stanovenou kvótu půjčoven a kvótu kinematografů a zřizoval filmový sbor jako odborný poradní orgán ministra obchodu k řešení koncepčních otázek kinematografie. Nově příchozí ministr obchodu ve Švehlově vládě Ladislav Novák (pražský průmyslník, ale též operní a baletní libretista) odeslal návrh 22. května 1928 ministerstvu školství a národní osvěty (MŠANO) k předběžnému projednání. V odpovědi z 24. června 1928 MŠANO zejména kritizovalo skutečnost, že návrh zákona vůbec nepřihlíží ke kulturní hodnotě filmů, a dále požadovalo – stručně řečeno – projasnění a posílení své role.³⁰⁾ Ministerstvo obchodu připomínky MŠANO z větší části akceptovalo a zapracovalo je do druhé verze zákona, kterou ještě v červenci rozeslalo i s důvodovou zprávou k připomínkovému řízení ministerstvům vnitra a školství a hlavním filmovým korporacím. Průvodní dopis MPOŽ ministerstvu školství z 20. července 1928 dodatečně vysvětluje, že „návrh osnovy byl úmyslně konstruován tak, aby se nedotýkal otázek kulturní hodnoty filmů, jež podle zdejšího názoru nemohou býti touto osnovou řešeny, nýbrž jenom hospodářské stránky celého problému“.³¹⁾ Zároveň byl text navrhovaného zákona uveřejněn v červencovém čísle ministerského věstníku.³²⁾

Na sobotu 22. září 1928 svolal sekční šéf ministerstva obchodu dr. Benda, do jehož působnosti celá záležitost spadala a který za ministerstvo obchodu absolvoval s Josefem Piskačem řadu předběžných jednání s představiteli kinematografie, pracovní poradou všech zúčastněných stran kvůli projednání připomínek k návrhu zákona. Dostavili se zástupci výrobců, půjčoven i majitelů kin, představitel Organizace československého filmového herectva, zástupci MŠANO a Obchodní a živnostenské komory, kupodivu zde naopak nebylo zastoupeno ministerstvo vnitra. Ze strany výrobců tu znovu zazněl názor podpořený i zástupcem MŠANO, že by zákon měl přihlížet ke kulturní hodnotě filmů, tj. filmy nehodnotné nezapočítávat do kvóty. Ministerský rada Benda to znovu odmítl s odůvodněním, že chystaný zákon má účel hospodářský a že je to úkol spíše pro cenzuru.³³⁾ Ministerstvo vnitra si zase v přípise z 22. listopadu 1928 mimo jiné pro sebe reklamovalo u § 4 kompetenci dozorovat kvótu půjčoven (neboť jedině filmový cenzurní úřad může posoudit správnost údajů půjčovny) a u § 6 kompetenci rozhodovat o kvótě kinematografů (neboť ty v konečné instanci podléhají ministru vnitra, a nikoliv ministru obchodu).³⁴⁾ V prvním případě šlo o rozumné zpochybnění nedomyšlené decentralizace kontrolního aktu na okresní úřady, a to tím spíš, že až na několik málo výjimek měly všechny půjčovny sídlo v Praze. Ve druhé výhradě se rýsoval počátek principiálního kompetenčního sporu. Ministr Novák zjevně nepovažoval tyto jednotlivé názorové neshody za neřešitelné, a proto po drobných korekcích postoupil 6. prosince 1928 osnovu zákona s důvodovou zprávou k řádnému meziministerskému připomínkovému řízení,

30) Srov. Státní ústřední archiv Praha (dále jen SÚA), fond Ministerstvo školství a národní osvěty 1918 – 1949 (dále jen MŠANO), k. 3487, čj. 117258/28. Při práci s archivními prameny jsme byli nuceni omezit se na fond MŠANO, ačkoliv za normálních okolností bychom samozřejmě čerpali především z fondu MPOŽ. Ten je však z důvodů stěhování SÚA do nových prostor dlouhodobě nepřístupný. S plným vědomím heuristického dluhu jsme přikročili k předběžnému zpracování našeho tématu zejména proto, že fond MŠANO obsahuje relativně objemný konvolut různých písemností a úřední agendy o celé záležitosti včetně stanovisek ostatních ministerstev i jejich vzájemné korespondence.

31) Tamtéž, čj. 97752/28.

32) Srov. *Osnova zákona k podpoře výroby kinematografických filmů*. „Věstník MPOŽ“ 9, 1928, č. 7, s. 347 – 349.

33) Srov. SÚA, f. MŠANO, k. 3487, čj. 117258/28. V reakci na tuto poradou pak MŠANO v dopise ministerstvu obchodu ze dne 6. října 1928 ještě jednou naléhalo na to, aby bylo v osnově zákona „postaráno i o uměleckou hodnotu domácích filmů“. Tamtéž.

34) Srov. SÚA, f. MŠANO, k. 518, čj. 54082/29.

jež se již týkalo všech ministerstev.³⁵⁾ Věc vypadala nadějně a Prager Film-Kurier přinesl úvodník o vánočním dárku pro celou filmovou branži.³⁶⁾

Počátkem ledna 1929 byla předloha zákona předána k prostudování hospodářskému výboru poslanecké sněmovny, kde navíc zasedal i generální tajemník Ústředního svazu kinematografů Antonín Kusý. Předpokládalo se, že zákon vstoupí v platnost od 1. dubna 1929.³⁷⁾ Meziministerské připomínkové řízení se však zkomplikovalo. Ministerstvo obchodu totiž námitky ministerstva vnitra odmítlo a dostalo se mu za to v neústupném dopise z 3. ledna 1929 nejen záplavy nových argumentů, ale i zásadního nesouhlasu s osnovou zákona.³⁸⁾ Dne 14. ledna 1929 se na ministerstvu obchodu konala užší meziministerská porada se zástupci MŠANO. Ti znovu požadovali, aby zákon stimuloval k výrobě filmů kulturně hodnotných tím, že jen takové filmy budou do kvóty započítávány. O tom, který film je kulturně hodnotný, by rozhodoval zvláštní poradní sbor při ministerstvu vnitra. K žádné dohodě nedošlo a obě strany i nadále setrvaly na svých pozicích.³⁹⁾ Proti návrhu MŠANO vystoupilo i ministerstvo vnitra dotčené navíc tím, že k lednové poradě nebylo přizváno. V jeho předběžném vyjádření z 1. března 1929 je tato myšlenka odmítána s tím, že by se tak zaváděla dvojí cenzura a že státní správa může zasahovat do uměleckých projevů ve smyslu § 118 ústavní listiny jen ve směru represivním, nikoliv však ve funkci uměleckého kritika.⁴⁰⁾ MŠANO nicméně považovalo za svou povinnost na tomto stanovisku trvat, a to tím spíš, že našlo zastání i v ministerstvu zahraničních věcí a v ministerstvu sociální péče.⁴¹⁾ Výklad ministerstva vnitra odmítlo po více než čtvrt roce s tím, že při posuzování filmů a jejich započítávání do kvót podle hodnotových měřítek nejde o žádné omezování umělecké svobody, nýbrž o akt kulturně politické péče státu, který zde zvýhodňuje hodnotné filmy, aniž jakkoliv brání výrobě filmů ostatních.⁴²⁾ Datace tohoto přípisu MŠANO ministerstvu obchodu – 14. června 1929 – již dává tušit, že práce na dokončení zákona ustaly. Že věci nejdou, jak mají, bylo ovšem zainteresované veřejnosti zřejmé mnohem dříve. Zneklidněná Filmová liga odeslala již 20. února 1929 ministerské radě, ministerstvu obchodu a ministerstvu vnitra resoluci, v níž naléhavě žádala urychlené předložení zákona do parlamentu.⁴³⁾ Volání filmových korporací i tisku po vyřešení všech sporných otázek však bylo marné a vyznělo naprázdno. K dotažení celé záležitosti do konce totiž chyběla vůle úředních míst.

Příčiny tohoto kolapsu tkví samozřejmě v názorové neshodě a neústupnosti jednotlivých resortů, ale věc měla i svůj mezinárodní rozměr. Po celý rok 1928 i v prvních měsících roku 1929 přinášel filmový tisk zprávy o rozhořčujícím se konfliktu mezi Evropou a Spojenými státy. Nebylo totiž pochyb o tom, že filmové kontingenty evropských států jsou zacíleny především proti záplavě amerických filmů. Vůbec nejdramatičtější se pak vyvíjely vztahy americko-francouzské. Američtí vývozci hrozili Francii bojkotem, k němuž nakrátko skutečně došlo, a jako odvetnou akci plánovali uzavření všech svých filiálek i kin ve Francii a okamžité propuštění jejich francouzských zaměstnanců (šlo přibližně o 10 000 lidí). Spor byl nakonec urovnán zmírněním francouzského

35) Tamtéž.

36) Srov. *Das Weihnachtsgeschenk für die Filmbranche*. „Prager Film-Kurier“ 1, 22. 12. 1928, č. 11 – 12, s. 1.

37) Srov. K., *Zákon na ochranu čsl. filmové výroby do sněmovny*. „Filmový kurýr“ 3, 12. 1. 1929, č. 2, s. 2.

38) Srov. SÚA, f. MŠANO, k. 518, čj. 54082/29.

39) Srov. tamtéž.

40) Srov. tamtéž.

41) Srov. dopis ministerstva zahraničních věcí ministerstvu obchodu ze dne 23. března 1929 a dopis ministerstva sociální péče ministerstvu obchodu ze dne 5. dubna 1929. Tamtéž.

42) Srov. tamtéž.

43) Srov. *Naléhavost kinozákona*. „Filmový kurýr“ 3, 23. 2. 1929, č. 8, s. 1.

kontingentu, ale evropským státům se dostalo jasného signálu, že americké společnosti jsou připraveny užít k zachování volného přístupu na evropské trhy všech prostředků. Podle filmového tisku vyslovili Američané stejnou hrozbu i Československu a Maďarsku.⁴⁴⁾ Když byl o několik let později kontingent v Československu přece jen zaveden, okamžitě ji také naplnili.

K ochraně československého filmového trhu a domácí výroby přistoupil stát teprve na počátku zvukové éry. Prvním krokem k regulaci dovozu se stala vyhláška ministra obchodu ze dne 9. listopadu 1931, č. 129.606/31 o přeřazení dovozu osvětlených kinematografických hraných zvukových filmů do povolovacího řízení. Dne 22. dubna 1932 pak ministerstvo obchodu vydalo pro toto povolovací řízení směrnice, jimiž *de facto* zavedlo v Československu kontingentní systém. Volbou interní normy se tak vyhnulo novému zdoluhavému projednávání kontingentního principu na meziresortní úrovni. Vlastní fungování kontingentního systému v letech 1932 – 1934 je už téma na jiný článek.

Ivan Klimeš

Archeografický úvod

Editované dokumenty pocházejí ze Státního ústředního archivu z fondu ministerstva školství a národní osvěty, kde se dochovala i řada dalších materiálů a meziministerské korespondence týkající se přípravy uvedeného zákona, a to z období od května 1928 do června 1929 (kartony 518 a 3487). Vzhledem k rozsahu všech těchto dokumentů jsme pro účely ediční rubriky časopisu *Iluminace* vybrali ten nejdůležitější z nich, tj. „konečný“ text navrhovaného zákona spolu s důvodovou zprávou. Jako celek dává tento dokument nejen nahlédnout do složitých ekonomických a právních problémů domácí kinematografie druhé poloviny dvacátých let, ale poskytuje i cenný přehled dobové zahraniční praxe v otázce ochrany domácího trhu a podpory domácí výroby.

Oba dokumenty – průvodní dopis ministra obchodu a osnova zákona s důvodovou zprávou a přílohou – jsou uloženy ve fondu Ministerstvo školství a národní osvěty 1918 – 1949 v kartonu 518. Jednostránkový cyklostylovaný průvodní dopis se strojopisným dovětkem (v naší edici vyznačeným) má formát 20,5 x 33,5 cm. Osnova zákona je rovněž cyklostyl o 26 oboustranně potištěných listech formátu 21 x 34,1 cm s rukopisnými glosami, vsuvkami, škrty a podtrháváním psanými tužkou a pořízenými příjemcem (MŠANO). Věcné poznámky, opravy či doplňky příjemce jsme zachytili v poznámkovém aparátu naší edice s výjimkou drobných stylistických úprav a těch poznámek, které příjemce sám zase škrtl.

Návrh zákona měl v přípravné fázi přinejmenším ještě dvě verze rovněž dochované ve fondu MŠANO. Starší z nich – bez důvodové zprávy – je datována (resp. průvodní list k ní) 22. 5. 1928 a byla pravděpodobně jako první verze zaslána k předběžné konzultaci pouze na MŠANO (viz SÚA Praha, f. MŠANO 1918 – 1949, k. 3487, čj. 69830/28). Průvodní dopis k druhé verzi návrhu zákona, tentokrát již s důvodovou zprávou, nese datum 20. 7. 1928 a kromě MŠANO návrh obdrželo přinejmenším i ministerstvo vnitra a zainteresované filmové korporace (viz SÚA Praha, f. MŠANO 1918 – 1949, k. 3487, čj. 97752/28). V této fázi byl navíc vlastní text navrhovaného zákona i publikován ve Věstníku MPOŽ (roč. 9, 1928, č. 7, s. 347 – 349). Základem důvodové zprávy se stal článek JUDr. Josefa Piskače *O podporu domácí filmové výroby* publikovaný již v květnu 1927 ve Věstníku MPOŽ (roč. 8, 15. 5. 1927, č. 5, s. 142 – 153); na tohoto úředníka MPOŽ lze proto pohlížet jako na pravděpodobného autora důvodové zprávy, který se podle všeho podílel i na textaci osnovy zákona. Na závažné věcné odchylky mezi jednotlivými verzemi upozorňujeme v historickém úvodu naší

44) Srov. *Československý kontingent*. „Český filmový zpravodaj“ 9, 6. 4. 1929, č. 15, s. 3.

edice. Detailní evidenci veškerých rozdílů stylistických, gramatických a pravopisných mezi jednotlivými verzemi zde však neuvádíme, neboť jakkoliv tyto starší verze dokládají genezi jediného textu a v řadě pasáží se shodují, nejde o obsahově identické dokumenty. Poznatků z různocnění jsme ovšem využili při vlastní editorské práci s textem.

Editovaný dokument je vybaven dvojím poznámkovým aparátem. Poznámky označené malými písmeny upozorňují na grafické zvláštnosti textu a glosy příjemce, číslované poznámky komentují obsah dokumentu nebo jej doplňují o další věcné informace. Při editorské přípravě textu jsme postupovali podle *Pravidel pro vydávání novodobých historických pramenů* (Studie ČSAV 12, Academia, Praha 1978). Opravili jsme zjevné překlepy a podle současných pravidel jsme doplnili či upravili interpunkci. Kolísající podobu adjektiva *kulturně-výchovný* / *kulturně výchovný* píšeme důsledně se spojovníkem stejně jako adjektivum *hospodářsko-poučný*. Současnému úzu jsme přizpůsobili kvantitu hlásky ve slově *prozatímní* (m. *prozatimní*). Opakovaně se vyskytující substantivum *učeliště* nahrazujeme jeho běžnou podobou *učiliště*, s níž ostatně pracují i jiné námi zmiňované doprovodné prameny. Bez zvláštního vyznačení jsme rovněž vícekrát opravili chybné skloňování zájmena *jejich* a podstatného jména *září*. Oproti předloze nepřipojujeme ke znaku § koncovku *-u* při jeho užití v genitivu a dativu, vyskytující se ostatně i v dokumentu nepravděpodobně. Lomítka ve funkci závorek jsme důsledně nahrazovali kulatými závorkami.

U výchozího textu jsme se uchýlili k významově závažnější opravě, kterou však přejímáme z verze publikované ve Věstníku MPOŽ a která odstraňuje v sémantickém smyslu chybně užitý přechodník: v § 1, odst. 2 píšeme *nepřihlížeje* m. *nepřihlížejíc*. Po provedení oprav podle starší verze se dále editovaný dokument odchyluje od výchozího textu v těchto případech:

- s. [165] – píšeme *je spotřebováno* m. *jest potřebováno*,
- s. [168] – *vyšší kvoty* m. *vyšší kvoty*,
- s. [170] – *obrazů* m. *obrazu*,
- s. [170] – *nezatěžující* m. *zatěžující*.

Odstranili jsme tak chyby vzniklé s největší pravděpodobností při přepisu textu na základě diktátu.

Tabulkám, které jsou v předloze umístěny nad sebou na poslední dvoustraně, jsme zde dali grafickou podobu, jakou měly u článku Josefa Piskače *O podporu domácí filmové výroby* (Věstník MPOŽ 8, 1927, č. 5, s. 151).

I. K.